

УДК:343.983

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-233-238><https://orcid.org/0000-0002-0892-1694>

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ Україна

ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ.

Анотація. В статті розглянуте питання використання висновка спеціаліста в якості джерела доказів в кримінальному провадженні. 09.10.2024 року був прийнятий, а 25.10.2024 набрав чинності Закон України: Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні.

Основні зміни включають:

- Можливість залучення спеціалістів для надання довідок та висновків щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів та інших специфічних питань.
- Встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності для спеціалістів за ухилення від явки в суд або до органів досудового розслідування.
- Надання права спеціалістам з іноземних держав або міжнародних організацій надавати висновки спеціаліста.

Ці зміни можуть значно спростити процес розслідування та судового розгляду, зробивши його більш ефективним та оперативним.

Практика використання висновка спеціаліста в кримінальному процесі не є новелою. 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» Цей закон запровадив зміни до Кримінального процесуального кодексу України (КПК), зокрема щодо залучення спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень [1].

Відповідно до ст. 298-1 КПК України, у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім джерел доказів, передбачених ст. 84 КПК України, також можуть використовуватися пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису. Згідно з ч. 1 ст. 300

КПК України, висновок спеціаліста повинен відповідати вимогам до висновку експерта.

Висновки спеціаліста як джерело доказу, можуть бути отримані навіть до початку досудового розслідування і мають статус процесуального джерела.

Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності та швидкості досудового розслідування, але на практиці і в наукових колах залишилися неврегульовані та дискусійні питання.

Ключові слова: спеціальні знання, спеціаліст, судова експертиза, судовий експерт, судово-експертна діяльність.

Annotation. Current article deals with the issue of using a specialist's opinion as a source of evidence in criminal proceedings. On 09.10.2024, the law of Ukraine was adopted, and on 25.10.2024, the law of Ukraine entered into force: on amendments to the Code of Ukraine on administrative offenses, the criminal and criminal procedure codes of Ukraine on optimizing the activities of specialists in criminal proceedings. Major changes include:

- The ability to attract specialists to provide certificates and conclusions on the identification of persons, weapons, military supplies, explosives, explosive devices, traces of an explosion or a shot, Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, their analogues and precursors, strong medicines and other specific issues.
- Establishment of administrative and criminal liability for specialists for evading appearing in court or pre-trial investigation bodies.
- Granting the right to specialists from foreign countries or international organizations to provide expert opinions.

These changes can significantly simplify the investigation and trial process, making it more efficient and fast acting. The practice of using a specialist's opinion in criminal proceedings is not new. On July 1, 2020, the law of Ukraine "on amendments to certain legislative acts of Ukraine on simplification of pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses" came into force.^t This law introduced amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular regarding the involvement of special knowledge in the process of investigating criminal offenses [1].

According to Article 298-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in criminal proceedings on criminal offenses, in addition to the sources of evidence provided for in Article 84 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, explanations of persons, results of medical examination, expert opinion, readings of technical devices and technical means that have the functions of photo and film shooting, video recording can also be used. According to Part 1 of Article 300 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, a specialist's opinion must meet the requirements for an expert opinion. The expert's conclusions as a source of evidence can be obtained even before the start of a pre-trial investigation and have the status of a procedural source. These changes are aimed at improving the efficiency and speed of pre-trial investigation, but in practice and in scientific circles there are still unresolved and debatable issues.

Keyword: specialized knowledge, forensic, examination, forensic examination, forensic expert, forensic activities.

Постановка проблеми. Висновки спеціаліста можуть бути використані як докази, але їх допустимість часто залежить від конкретних обставин справи та від того, наскільки вони відповідають вимогам до висновків експертів. Існує потреба в чіткішому регулюванні діяльності спеціалістів у кримінальному процесі. Це включає визначення вимог до їх кваліфікації, процедури залучення та відповідальності за надання неправдивих висновків.

Дослідження цих аспектів допоможе краще зрозуміти поточний стан та напрямки адміністративно-правового регулювання інституту висновка спеціаліста.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питанню використання спеціальних знань у кримінальному провадженні досліджували багато українських науковців, таких як П.Є.Антонюк, О.П.Бабіков, О.Б.Баулін, Б.Є.Лук'янчиков, Є.Д.Лук'янчиков, Є.Ю.Свобода, Е.Б.Сімова-Єфремян, М.Г.Щербаковський та інші. Проте, кримінальні процесуальні норми, що регулюють висновок спеціаліста, мають свої недоліки, а практика їх застосування є неоднорідною.

Наприклад Е. Б. Сімакова-Єфремян зазначає, що висновок спеціаліста за сутністю нічим не відрізняється від висновку експерта, оскільки до нього законодавцем встановлені ті ж самі вимоги, тільки відносно встановлення фактів та обставин кримінального проступку, а не злочину, що ставить під сумнів доцільність закріплення такого джерела доказів у КПК України [5, 115-118].

Так, П.Є.Антонюк, Є.Ю.Свобода та Т.В.Михальчук дійсно зазначають, що висновок спеціаліста не може бути сприйнятий як процесуальне джерело доказів при досудовому розслідуванні кримінальних проступків. Вони вважають, що законодавче закріплення такого способу залучення спеціальних знань є недоцільним [1].

Формулювання завдання дослідження. Метою роботи є необхідність дослідити проблеми використання висновку спеціаліста у кримінальному процесі. За результатами цього дослідження можливо краще зрозуміти стан та напрямки адміністративно-правового регулювання інституту висновка спеціаліста.

Виклад основного матеріалу. Основні проблеми використання спеціаліста у кримінальних провадженнях включають:

1. Недосконалість правового регулювання, а саме: чинне законодавство не завжди чітко визначає права та обов'язки спеціаліста, що може призводити до неоднозначного тлумачення та застосування норм.
2. Відсутність єдиних стандартів, наприклад: немає уніфікованих стандартів для підготовки та оцінки висновків спеціалістів, що може впливати на якість та достовірність наданих даних.
3. Проблеми взаємодії, а саме: взаємодія між спеціалістами та іншими учасниками кримінального провадження може бути ускладненою через різні підходи та розуміння процесуальних норм.

4. Недостатня підготовка, через те, що деякі спеціалісти можуть не мати достатнього рівня підготовки або досвіду для виконання своїх обов'язків на належному рівні.

Ці проблеми вимагають подальшого дослідження та вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Існує кілька альтернатив висновку спеціаліста, які можуть бути ефективними у кримінальному провадженні:

1. **Письмові пояснення спеціалістів:** Спеціалісти можуть надавати письмові пояснення щодо певних питань, які потребують спеціальних знань. Це може бути корисним для уточнення технічних деталей або складних аспектів справи.

2. **Консультації спеціалістів:** Спеціалісти можуть надавати усні консультації під час досудового розслідування або судового розгляду. Це дозволяє оперативно отримувати необхідну інформацію та роз'яснення.

3. **Довідки та інші документи:** Спеціалісти можуть складати довідки, звіти та інші документи, які можуть бути використані як допоміжні матеріали у кримінальному провадженні.

Незважаючи на всі проблеми використання висновку спеціаліста на практиці не можна не відзначити і позитивні наслідки цього інституту у кримінальному та цивільному процесах.

Використання висновку спеціаліста у кримінальному процесі має кілька практичних наслідків:

1. **Підвищення ефективності розслідувань.** Висновки спеціалістів можуть надати додаткову інформацію та експертні знання, що сприяє більш глибокому та точному розслідуванню кримінальних провапорушень. Особливо в тих галузях знань, де немає затвердженної судово-експертної методики.

2. **Зменшення навантаження на судових експертів та прискорення процесуальних строків проведення досліджень.** Використання висновків спеціалістів може зменшити навантаження на судових експертів, дозволяючи їм зосередитися на більш складних та спеціалізованих питаннях.

3. **Розширення доказової бази.** Висновки спеціалістів можуть доповнювати інші докази, що підвищує загальну доказову базу у провадженні та сприяє більш об'єктивному прийняттю рішень.

4. **Підвищення ролі технічних засобів.** Використання технічних приладів і засобів, що мають функції фото- і відеозйомки, дозволяє фіксувати події та обставини, що може бути важливим доказом.

5. **Юридичні виклики.** Відсутність чітких нормативних регулювань може призвести до правових колізій та оскаржень у суді, що може ускладнити процес доказування.

6. **Захист прав учасників процесу.** Чітке регулювання використання висновків спеціалістів допомагає захистити права всіх учасників процесу, забезпечуючи справедливість та об'єктивність.

Ці наслідки підкреслюють важливість вдосконалення законодавства та судової практики для забезпечення ефективного та справедливого кримінального процесу.

Для вдосконалення норм КПК та практики щодо використання висновків спеціалістів можна запропонувати кілька заходів:

- Внесення змін до законодавства, щоб чітко визначити статус спеціаліста та його відповідальність за надання завідомо неправдивих висновків, аналогічно до судових експертів.
- Розробка методичних рекомендацій, щодо підготовки та використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.
- Організувати навчальні програми для слідчих, прокурорів та суддів щодо правильного використання висновків спеціалістів.
- Проводити семінари та тренінги для спеціалістів з метою підвищення їхньої кваліфікації та ознайомлення з новими вимогами законодавства.
- Забезпечити контроль за діяльністю спеціалістів та їх відповідність встановленим стандартам.
- Проводити регулярний моніторинг та аналіз судової практики щодо використання висновків спеціалістів.
- Вносити корективи до законодавства на основі отриманих даних та рекомендацій.

Ці заходи допоможуть забезпечити правову визначеність та ефективне використання висновків спеціалістів у кримінальному процесі.

Крім того слід враховувати досвід розвинутих країн, наприклад:

•У США висновки спеціалістів часто використовуються як докази у кримінальних провадженнях. Федеральні правила доказів (Federal Rules of Evidence) регулюють використання свідчень спеціаліста, включаючи вимоги до кваліфікації експертів та допустимості їхніх висновків. Зокрема, правило 702 визначає, що спеціаліст може давати свідчення, якщо його знання допоможуть суду зрозуміти докази або встановити факт, що має значення для справи [3].

•У Великій Британії використання висновків спеціалістів регулюється Законом про кримінальне правосуддя (Criminal Justice Act) та правилами доказів. Спеціалісти повинні бути незалежними та неупередженими, а їхні висновки повинні базуватися на науково обґрунтованих методах. Судді мають право оцінювати допустимість свідчень на основі їхньої надійності та релевантності [4].

•У Німеччині використання висновків спеціалістів регулюється Кримінально-процесуальним кодексом (Strafprozessordnung). Спеціалісти повинні мати відповідну кваліфікацію та досвід, а їхні висновки повинні бути обґрунтованими та науково підтвердженими. Судді можуть призначати спеціалістів для проведення досліджень та надання висновків.

Висновки. Тому і в Україні необхідно розвивати і вдосконалювати незалежний інститут спеціаліста, на зразок інституту адвокатури, який не буде підвладний впливу відомчих державних міністерств та судово-експертних

установ, але підконтрольний науковому, громадському та судово-правоохоронному самоврядуванню спеціалістів різних галузей знань.

Отже, інститут висновку спеціаліста, як джерела доказів в незалежній Україні утворився та на практиці та виборів своє існування і законодавче закріплення в нормах КПК в наслідок попиту замовників послуг (адвокатів, прокурорів, суддів, слідчих та дізнавачів) та неможливістю цей попит задовільнити державними судово-експертними установами. Але його подальший розвиток і впровадження потребує чіткого законодавчого регулювання і науково – громадського контролю з метою створення незалежного, об'єктивного та достовірного джерела доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк. П. Є., Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз процесуальної спроможності. Криміналістика і судова експертиза. 2021. Вип. 66. С. 88-95.
2. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Микитенко О. Б. Висновок спеціаліста в інформаційному забезпеченні кримінального провадження. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2023. Вип. 1(101). С. 131-141.
3. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/102.pdf.
4. URL: <https://minjust.gov.ua/m/viznannya-ta-vikonannya-virokiv-sudiv-inozemnih-derjav>.
5. Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : Право, 2019. № 20. С. 115-119.
6. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» від 09.10.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20#Text>